

УДК 316 (075.8)

І.О. СВЯТНЕНКО

ТІЛЕСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГРАМУВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Святненко Іван Олександрович – аспірант Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

Статтю присвячено дослідженню проблеми співвідношення тілесного програмування як складової соціалізації та нейролінгвістичного програмування.

Ключові слова: тілесність, схема тіла, тілесне програмування, соціалізація тіла.

Статья посвящена исследованию проблемы соотношения телесного программирования как составной социализации и нейролингвистического программирования.

Ключевые слова: телесность, схема тела, телесное программирование, социализация тела.

The article investigates the relationship between corporal programming as part of socialization and neurolinguistic programming.

Keywords: physicality, body image, physical programming socialization body

© І.О. Святненко, 2013

Постановка проблеми. Сучасна людина перебуває в полі впливу різноманітних чинників сенсорної реальності, що мають відношення до зорового, слухового, нюхового, дотикового, смакового аналізаторів. По всіх цих каналах людина отримує різноманітні програмуючі меседжі (повідомлення), що результуюче відображаються на її тілі. Адже тіло, маючи контакт із певними образами, не може залишатись недотичним щодо них і нейтральним щодо їх впливу. Так, на тіло непрямим чином впливають образи телебачення, індустрії парфумів та харчових продуктів, музичні композиції. Оскільки все перераховане створюється в соціальному середовищі і виступає замовним соціокультурним продуктом, то через образи відбувається соціокультурне програмування тілесності. В психології та психотехнологіях вже давно впроваджений термін «НЛП» (нейро-лінгвістичне програмування), під яким розуміється послуговування різноманітними значеннями сенсорних модальностей задля програмуючого впливу на психіку. Оскільки такий вплив має соціокультурну зумовленість, то, відповідно, для соціології він також може становити предметний інтерес.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перцептивне моделювання як напрямок технологій соціалізації особи було концептуалізовано в роботах представника соціокогнітивного біхевіоризму А. Бандури (див. з цього приводу: [5, 6]) та практиків нейролінгвістичного програмування, яке стало нині не просто психо- та соціотехнологією, а звичайною частиною ділових комунікацій і менталітету й етикету середнього американця. Вміти моделювати образ, налаштувати очікування оточуючих так, щоб вони «правильно» сприймали тебе, «створювати рапорт» як імперативну вимогу довіри і взаємопорозуміння в ділових переговорах – все це давно перестало бути «таємницями» технологічної кухні відповідних фахівців.

Особливий інтерес у контексті масовості охоплення дітей та підлітків соціалізуючим впливом

становлять дослідження А. Бандурою технологій візуального моделювання еталонної поведінки. Бандура веде мову про оперантне візуальне підкріплення тієї чи іншої поведінки моделі (героя), який виступає первинним образом для дитячого і підліткового наслідування. Отже, в дослідженнях автора йдеться передусім про менеджмент соціальною перцепцією з боку відповідних агентів візуального смислопродуктування (насамперед – художньої відеоіндустрії). Так, дитина скоріше наслідуватиме агресивну поведінку персонажа, яка підкріплюється в сценарії кінофільму як бажана і прийнятна, і ухилитиметься від неї, якщо щодо суб'єкта агресії будуть застосовуватись санкції. Зрозуміло, що режисура йде на необхідні кроки підвищення атрактивності значущих персоналії сюжету.

Мета дослідження. Статтю присвячено проблемі співвідношення тілесного програмування як складової соціалізації та нейролінгвістичного програмування. Метою статті є побудова описової моделі впливу соціальності на структурування схеми тіла. Завданнями статті, у зв'язку з вищезазначеним, є: А) розгляд прикладів соціального замовлення на тіло в різних суспільствах; Б) встановлення зв'язку між впливами соціальності та нейролінгвістичним програмуванням як складовою соціального програмування тілесності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діти і підлітки, не розділяючи життєву повсякденність і імагінації режисури, звичайно проживають разом з телегероем іспит, і пережитий досвід стає психологічним патерном міфонаслідування. Якщо цензура дистанціювання дорослих і зрілих людей спонукує їх відхрещуватись від імаго автора, розділяючи життя і мистецтво, то неопосередкований світогляд дитини приймає чергову віртуалізацію за частину власного життя.

Візуальне перцептивне моделювання може стосуватись як формування замовних перцептивних конструктів через поведінку, так і через відповідні соматичні форми (морфофенотипи), які, що від-

значалося вище, слугують «точками відліку» в закладенні габітусу соціальної групи і нормативного соціотипу, екологічного для соціальної системи. Кожна соціальна група містить певні імпліцитні експектації щодо морфофенотипу, який відповідає візуалізації соціального характеру. Наприклад, людина мускулястого морфотипу в своєму габітусі в більшій мірі вписуватиметься у військове чи спортивне середовище і відповідні соціо професійні групи, ніж у наукове. «Зірки» естради мають відповідний замовний еталонний морфотип, що відповідає всім канонам кіберконструювання – штучного перетворення власного обличчя і тіла засобами косметології, косметичної хірургії, бодібілдингу і т.п.

Візуальне перцептивне моделювання через морфотипи було досить поширеним не лише в наш час, але і в часи античності та середньовіччя. Грецька ідеологія, квінтесенцією якої був космоцентризм, актуалізувала образ гармонійної, атлетично-розвиненої статури, побудованої за всіма естетичними критеріями прекрасного. Пластичний атлетизм грецького морфотипу виражає соціальне поєднання гордовитої аристократичної статуарності і одухотвореності тіла, яке стає однією із соціоногенних маніфестацій нормативного соціотипу грецького полісу. Йдеться про поєднання в ньому тих рис, які є необхідними для визнання особи «соціалізованою» в рамках мікроспільноти: відповідна «окултуреність» емоційної сфери, достатньо розвинений аристократичний етос, почуття міри, раціоналізм, фемінність (навіть фемінна андрогінність).

Антитезою цього одухотвореного образу тіла як еталона соціалізації є середньовічний морфотип, що перебуває в діапазоні між аскезою-відчуженням худорлявого та диспластичного типажів і гедоністично-забарвленою пікноідністю. Те, що можна зустріти на художніх полотнах, відображає саме такі засади габітуалізації тілесності: перед нами або худорляво-аскетичний монах-лицар, або пікноїдний представник селянського чи міщанського простолюття.

У буржуазну епоху ставлення до морфотипу набуває всезростаючої механоцентричності, що отримує своє вираження у масовому спорті із культом м'язовості і пропорційності, а також атлетичної ригідності «сильного чоловіка». Галерея тіл утворює розмаїття інстальованих у процесі соціалізації еталонних образів, які є своєрідними соціальними відчуженнями, набутими за зовнішньою необхідністю.

«Є, існують тіла жирні, високі, низькі, слабкі і сильні; тіла дітей, жінок, старців, юнаків і юнок, тіла немовлят і підлітків, тіла сіамських близнюків; але також існують і тіла голоду, війни, тіла заражені, тіла вбиті, тіла катовані, знівечені, пригнічені горем, тіла мертві, тіла втоплеників, повішених, страчені тіла; і також – тіла проститууючі, тіла медичні, злочинні, анестезовані, піддані гіпнозу або тіла тих, хто приймає ЛСД, просто сп'янілі, тіла шизофренічні, мазохістські, садистські, феноменальні, тіла задоволення та болю, сором'язливі та аскетичні; і поруч – тіла

спорту, тіла *body builded*, перемог та триумфів, ... тіла-симулякри (тіло-мадонна, тіло-сталін, тіло шварценеггер, тіло-реп, наці-тіло)... Необхідними залишаються тіла інстальовані; наприклад, весь спектр соціальних відносин, форм, інституцій, позицій представляють собою страхітливую машину по інстальованню наших тіл у простір праці, покарання, виховання і т.п.» [2, с. 122].

Его людино-мутанта бажає, щоб удосконалене тіло було підлеглим дисципліні соціальних технологій, а окремі тілесні функції включалися в пари не тоді, коли здумається, а лише за особливим наказом. Ця відсутність спонтанності видає того самого шизоїда, що бажає їсти не тому, що є голодним, а тому, що вже друга година, і бажає розслабитися не тому, що прийшов у ліс, а тому, що в лісі «прийнято» відпочивати і розслаблятися, спілкуючись із природою. Його тілесність слугує лише мертвим механічним субстратом честолюбних проєктів «Я», що саме в собі дисоційовано на мислення, емоції, волю, уяву, пам'ять і т.п. Символічне підпорядкування демонізованої тілесності проєктам «Я» виступає, таким чином, смислопродукуючим підтекстом композиціонування сюжетки відеофільмів: насильства, жахів, еротики і порнографії. Отже, тілесність позиціонує соціальні смисли у вигляді системи візуальних параметрів, що здійснюють соціо перцептивне налаштування особи на габітуалізацію еталонного морфотипу. В залежності від того, чи є вона ригідно-пластичною, худорлявою-пікноїдною, горизонтально-вертикальною, підлітковою-старечею, аскетичною-гедоністичною, церебро-вісцero-соматотонічною, госторкутною-окружно-овальною і т.п. – відбуватиметься значеннева селекція психічних якостей, що через тіло транслюватимуть замовлення соціальної системи на відповідний їй нормативний соціотип.

Соціалізація тілесності залежатиме і від архетипових складових етнічної ментальності, які «керуватимуть» відбором специфічних морфологічних та фенотипових атрибутів тілесного плану.

Так, вкорінений у культурі Індії архетип Великої Матері як першообраз справжньої (і додамо – своєрідно сакралізованої) жінки відтворюється у вигляді своєрідних морфофенотипових атрибутізацій – «рихле», округле тіло із пишними грудьми як втілення тієї самої плодючості і родючості. Такий канон тілесної соціалізованості далекий від сухорлявості і м'язово-корсетної стрункості, що є атрибутізаціями жінки-топ-моделі в країнах Америки і Західної Європи. Зрозуміло, що обидва морфотипи виражають різні замовлення соціальної системи та рольові експектації гендеру: в одному випадку рихле тіло стає візуальним маркером (і інсталлером) гнучкості, піддатливості, емотивності, в другому випадку сухорляве і атлетичне тіло відображатиме замовлення соціалізації на маскуліність жінки, жорсткість характеру, вольові якості, ринкову конкурентоздатність і т.п.

Специфічним чином відбувається соціалізація тілесності в Україні, де співіснують атлетико-пластична фемінність, пікноїдність і незначний відсоток диспластичності серед чоловіків та пікноїдності і атлетичної пластичності серед жінок. В

особливій мірі впливає на соціалізацію чоловічої тілесності режим харчування, що в значній мірі (за рахунок вуглеводної та холестеринової їжі) сприяє тілесній інволюції в бік зростання пікноідності та диспластичності. За рахунок такого соціалізуючого морфоконструювання відбувається «приведення» образу чоловіка у відповідність до архетипу немовляти, що повністю відповідає матерналістському замовленню соціальної системи на «вічний мир» (знамените українське – «хай гречка, аби не суперечка»). У пікноїдного морфотипу за рахунок згасання агресії формується необхідний для соціальної системи потенціал примирення із наявною соціальною дійсністю і необхідної соціальної аллопластичності, тобто соціо-адаптивні якості очевидним чином переважатимуть над соціо-реконструктивними.

В Америці, як відзначає велика кількість авторів, соціалізація тіла здійснюється в напрямку селекції ригідно-атлетичних морфотипів. Відповідність між експлуатарським соціальним характером та ригідно-атлетичною тілесністю простежується досить чітко як у процесах соціалізації, так і в соціогенезі Європи і Америки [3, с. 87].

Профановані соціальні смисли, здійснюючи своєрідний коловорот, утворюють всезагальну артефактуальність в соціальних відносинах. Власне, соціальні відносини і без того є артефактом, але запуск симулогенних семіозисів – практик по витворенню псевдозначень-підробок – побічним чином впливає і на соціалізацію тіла. Тілесна морфологія відбувається в соціальному просторі як морфологія симулякрів-мімікрій під ринкове середовище. Мімікрією виступає і ригідна атлетичність, що стає маскою-корсетом для внутрішньофрагментованої, невпевненої в собі особи, що все більше втягується в змагання за доведення власної жорсткості, твердості і непорушності.

Якщо соціальна система проектує індивіда як кіберорганізм, то найкращою формою тіла для цієї змушено-проституючої під благополуччя істоти буде м'язовий панцир. Тіло, що стає відчуженим, повертається як вибух демонічних енергій у вигляді психотичного розщеплення. Зазначений нижче автор не випадково констатує такого роду кореляції між психотизмом і зарегульваністю поведінки ригідного атлетика.

«Останнім часом в Європі та Росії активно розвивається такий спортивний напрямок, як бодібілдинг... Культивується тіло з розробленими великими групами м'язів. Самоціллю стає не психосоматичне здоров'я, витривалість і рухомість тіла, не естетичність та витонченість рухів, а гіпертрофованість м'язових структур... Гіперболізація значення м'язової сили опосередковує згасання таких якостей, як сенситивність, чутливість, акуратність, уважність до оточуючих, легкість поведінки... Однак в євро-американській цивілізації культура сили не лише заохочується, але і стає символом досконалості... В соціальному відборі, як і раніше, домінують генетичні детермінанти, що стимулюють розвиток тих функцій, які відповідають за виживання виду в агресивному природному середовищі» [3, с. 140].

Досить своєрідне замовлення на еталонний морфотип створюється в Україні, де також зустрічається розкид між фемінно-пластично-атлетичними та пікноморфними габітусами. Серед більшості цієї популяції зустрічаються окремі «вкраплення» шизоїдно-дисплатичних контингенцій. До проведення відповідних емпіричних досліджень існують підстави для висунення гіпотези щодо ціннісно-сміслової зумовленості тілесного конституювання. Переважно матерналістська культурна надбудова, як і колективно-безсвідома архетипіка, орієнтована на фемінну макроїдентичність, задає вектори морфотворення у напрямку поєднання в чоловіках якостей малюків і схимників, в жінках – матерів і емансипованих жінок-лідерів.

Така констатація відображає ту ситуацію, коли соціосистемне замовлення на специфічну «малюкову» або ж духовно-аутистичну маскуліність є вигідним з точки зору жіноцтва як домінуючої соціодемографічної групи (звісно, йдеться не про статистику присутності жінок у державних установах, на командних посадах в бізнес-структурах і т.п., в чому, як правило, дорікають «дискримінаційну» чоловічу соціологію, а про владу архетипів і ціннісних настанов фемінності).

Найвищим рівнем конвертабельності серед соціотехнологій моделювання соціальної перцепції є нейролінгвістичне програмування (НЛП). Воно використовується передусім у сфері політичної соціалізації, яка значно розширилася в США за рахунок ЗМІК.

Не претендуючи на канонічну енциклопедичність, визначимо політичну соціалізацію як процес інтеріоризації-екстеріоризації кодів влади, які здійснюють налаштування відбору особою значень політичної підсистеми як екологічних. Або ж словами класика соціології, «підтримання зразка латентності у сфері системного ціледосягнення» [4, с. 29]. Немає сумнівів у тому, що системне ціледосягнення виграє як латентна мобілізація населення на досягнення загальносоціальних цілей, що свідчить про спроможність правлячого класу використовувати такі інструменти панування, які виглядають як загальносоціальні.

Під нейролінгвістичним програмуванням ми будемо розуміти сукупність технологій модифікації і трансформації лінгвоперцептивних структур, які можуть слугувати як досягненню терапевтичних цілей, так і використовуватись у рамках інших технологій політичної, педагогічної, економіко-організаційної соціалізації – іміджбілдингу, брендінгу, реклами, пропаганді, педагогіці і т.п.

У широкому розумінні слова НЛП дозволяє здійснювати моделювання і поширення еталонних перцептивних конструктів, що стають дієвими інструментами програмування тілесних схем та поведінки. Суттєвою перевагою НЛП є простота, доступність та операбельність технік, що дозволяють полегшувати підтримання зразка латентності в соціалізації на рівні стереотипізованих символів.

Висновки. Стереотипізація символізму, поруч із іншими складовими програмування свідомості і поведінки, полегшує соціалізуючий вплив, оскільки обмін значеннями в соціальній системі за раху-

нок цього досягає високого рівня уніфікованості. Завдяки НЛП багатьом прагматичним елітам вдається виробити стратегію мас-культурної редукції соціальної психіки і соціального континууму, оскільки саме тут маніфестується принцип: «Спочатку рапорт – потім все інше». Є підстави вважати, що програмування тілесної соціалізації для деяких країн, зокрема США, не становить звичайну психотехнологію, а метасоціотехнологію, що застосовується як алгоритм поширення стабілізуючих перцептивних типізацій.

У мас-культурі тілесне програмування використовується як технологія уніфікації образів в кінематографічній сюжеттиці в Голлівуді, де існує ряд завідомо «касових» сюжетів і персонажів, які мають бути покладеними в основу сценарію, щоб він заслуговував схвалення. Власне, є всі підстави вести мову про загальне віртуально-перформативне структурування тілесної реальності, яка завдяки програмуванню, перестає бути для особи джерелом спонтанності. Отже, для нормативного соціотипу, який відтворюється завдяки таким технологіям тілесного програмування, є притаманним соціальний амеліоризм як принцип побудови життєвих сценаріїв із оптимістичною перспективою. За пере-

конанням автора статті, амеліоризм – це не лише принцип побудови життєвих сценаріїв, але і характеристика тілесності, що відображає певне соціалізаційне замовлення на тип соціального характеру. Амеліорист з меншою ймовірністю, ніж критик і максималіст (якщо уявити собі їх як його антиподів) буде помічати тіньові сторони, вади і недосконалості соціальної системи. Отже, в плані виховання і навчання як складових процесу соціалізації це відповідатиме конформізму і консерватизму соціальних диспозицій.

Саме соціальне програмування тілесності, стачуючи завдяки таким технологіям більш передбачуваним, сприятиме й більш жорсткому структуруванню соціальної системи на рівні індивідуального безсвідомого.

Саме до такого висновку може призвести реінтерпретація бачення Фрейда в структурному функціоналізмі Парсонса «...з точки зору теорії дії конкретна організація мотивації не може аналізуватись у термінах потреб організму, хоча корені мотивації перебувають саме тут. Організація елементів дії передусім є функцією відношення діючої особи до ситуації, а також історії цього відношення, в цьому розумінні – «досвіду» [4, с. 43].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арина Г.А. От традиционной психологии к психологии телесности [Электронный ресурс] / Г.А. Арина. – Режим доступа: <http://vprosvet.ru/biblioteka/psysience/tradicionnaya-psihsomatika/>
2. Тело. Сознание. Творчество. Философские, психологические и экологические инновации в развитии человека [Текст] / под ред. Усановой О.Н., Никитина В.Н. – М.: Ин-т психологии и педагогики, 2009. – 290 с.
3. Никитин В.Н. Психология телесного сознания [Текст] / В.Н. Никитин. – М.: Алетейя, 1998. – 488 с.
4. Парсонс Т. Современное состояние и перспективы систематической теории в социологии [Текст] / Т. Парсонс // Современная западная теоретическая социология: Толконт Парсонс. – М.: Прогресс, 1994. – С. 15-52.
5. Bandura A. Social learning theory [Text] / A. Bandura. – N.Y.: Word-press, 1977.
6. Bandura A. Social foundations of thought and action: A social cognitive theory [Text] / A. Bandura. – N.Y.: Univ.-press, 1986.